

Nederlandse schrijftaal
Le néerlandais écrit
van de westhoek in frankrijk
dans le westhoek français
regels en constituties van de broeders
règles et constitutions des frères
antonijnen van de katsberg · 37
antonins du mont des cats · 37

Cyriel Moeyaert

**De broeders Antonijnen
van de Katsberg**

De Antonijnen van de Katsberg vestigden zich eerst in een klooster achter de Koortskapel op de Katsberg, dat

was grondgebied Berten, midden in de bossen. Die wijk heette in 1897 nog Hermitage. Ze verzorgden gratis de zieken en gaven gratis les aan de kinderen. De bisschop van Ieper was hun hoogste gezag. Omdat de pastoor van Berten hun niet toestond om een eigen aalmoezenier te hebben, verhuisden ze en vestigden zich waar nu de Trappistenabdij staat op het grondgebied van Godewaersvelde, boven op de top van de Katsberg (164 m).

In 1688 bouwden ze daar met toestemming van de bisschop van Ieper hun nieuwe klooster. Het in 1725 herbouwde klooster maakte als gebouw tot 1893 deel uit van de huidige Trappistenabdij Onze Lieve Vrouw van de Berg, namelijk het zuidelijke pand.

De broeders mochten na hun intrede hun bezittingen behouden. Zoals in hun regels en constituties vermeld staat moesten ze elke vrijdag en op de vigiliedagen vasten en geregeld de stilte bewaren. Ze hoefden de regel alleen na te volgen zolang ze binnen de muren van het klooster verbleven. Pas na een jaar noviciaat spraken ze hun geloften uit voor de tijd dat ze in het klooster zouden blijven. Hun enige pij was gemaakt van een grove bruine stof waarop een T (of tau) was aangebracht, bedoeld als het kruis van hun patroon Sint-Antonius de heremiet.

De Griekse letter tau is ook de laatste letter van het Hebreeuwse alfabet en

**Les frères Antonins
du mont des Cats**

Le premier monastère des Antonins du mont des Cats construit sur cette colline, dans l'entité de Berthen, se

trouvait au milieu des bois, derrière la chapelle de la Passion, dite « Koorts-Capelle ». En 1897, le site s'appelait encore Ermitage. Les moines soignaient les malades et instruisaient les enfants, le tout gratuitement. Les frères Antonins relevaient de l'autorité de l'évêque d'Ypres. Le curé de Berthen ne leur ayant pas permis d'avoir leur propre aumônier, ils allèrent s'installer là où se situe aujourd'hui l'abbaye des Trappistes, sur le territoire de Godewaersvelde, au sommet du mont des Cats (164 m).

En 1688, ils bâtirent leur nouveau monastère au même emplacement avec l'assentiment de l'évêque d'Ypres. Reconstruit en 1725, leur édifice allait faire partie jusqu'en 1893 des dépendances - côté sud - de l'actuelle abbaye trappiste Sainte-Marie du Mont.

À leur entrée dans la congrégation, les frères étaient autorisés à conserver leurs biens matériels. Leurs règles et constitutions leur prescrivaient de jeûner chaque vendredi et les jours de vigile et d'observer régulièrement le silence. Ils n'étaient tenus de suivre la règle qu'aussi longtemps qu'ils se trouvaient dans l'enceinte du monastère. C'est seulement après une année de noviciat qu'ils prononçaient leurs vœux, qui les liaient pour la durée de leur séjour au monastère. Ils avaient pour tout vêtement une robe de gros drap brun frappée d'un τ (la lettre grecque tau), symbolisant la croix de leur patron saint Antoine Ermite. Le tau est

tegelijk symbool van de volmaaktheid en als kruis het teken van onze Verlossing. Ze sliepen ook in hun pij. De broeders droegen ook een rozenkrans met kralen van buksboomhout. Die hing aan hun brede, zwarte leren gordel. In hun cel hadden ze alleen een strozak als matras, een kastje, een stoel, een bidbank, een kruisbeeld, de kloosterregel en een wijwatervaatje. Ze mochten alleen papieren heiligenprentjes aan de muur hangen. Ze mochten ook religieuze en meditatieboeken bezitten, o.a. dat van een zekere Rodriguez of *de Navolging van Christus* van Thomas à Kempis. Ze kwamen verschillende keren in de kapel voor hun morgen-, middag- en avondgebed, voor het angelus of het lof. Tijdens de dagelijkse mis waren ook de scholieren aanwezig.

De Antonijnen van de Katsberg hadden ook de zorg voor de sacristie van Belle (Bailleul). Als ze stierven werden ze in hun kapel begraven in hun pij. Vreemdelingen werden op hun kerkhof begraven dat ingezegend was in 1777. De broeders mochten volgens de regel hun overste zelf verkiezen en die werd dan door de bisschop van Ieper, die ook het hoogste gezag had over het klooster, benoemd. Sommige broeders gaven in hun bloeiende, grote school, onderwijs aan de kinderen van de streek. Veelal waren er ruim 200 leerlingen. Ze gaven catechisatie, de catechismus van het bisdom Ieper en leerden hun leerlingen Nederlands en Frans, lezen en schrijven, goede manieren en ook rekenkunde. Dat ze Franse les gaven was bij wijze van uitzondering want in de Jezuïetencolleges van Belle, Kassel (Cassel) en Sint-Winoksbergen (Bergues) werd geen Frans onderwezen. De broeders brachten hun leerlingen ook de eerste beginselen bij van de Latijnse taal. Alle scholieren moesten ook de mis kunnen dienen. Het leerplan werd door de bisschop van Ieper goedgekeurd.

Anderen werkten in de tuin of in de keuken, deden het nodige naaiwerk of hielpen aan de tafel van de leerlingen. Onder de maaltijden werd voorgelezen uit heiligenlevens, de Schriften van de oudvaders en andere heiligen.

Met Franse Revolutie hadden de broeders Antonijnen hun klooster moeten verlaten. Nicolaas Ruyssen (Hazebroek 1757–Godewaarsvelde 1826) kocht in

également la dernière lettre de l'alphabet hébreu, en même temps que symbole de perfection et, en tant que croix, emblème de notre Rédemption. Les moines gardaient leur robe sur eux pour dormir. Ils portaient, suspendu à leur ceinture de cuir noire, un chapelet dont les grains étaient en buis. Dans leur cellule, ils n'avaient qu'une paillasse en guise de matelas, une petite armoire, une chaise, un prie-Dieu, un crucifix, la règle du monastère et un bénitier. Ils ne pouvaient accrocher au mur que des images pieuses en papier. Ils pouvaient posséder des livres religieux ou de méditation, entre autres celui d'un certain Rodriguez ou *L'Imitation de Jésus-Christ* de Thomas à Kempis.

Ils se rendaient plusieurs fois par jour à la chapelle pour leurs prières du matin, de midi et du soir, pour l'angélus ou le salut. Les écoliers se joignaient à eux pour la messe quotidienne.

Les Antonins du mont des Cats avaient aussi la charge de la sacristie de Bailleul. Lorsqu'ils mouraient, les frères étaient enterrés à la chapelle vêtus de leur bure. Les personnes étrangères à la communauté pouvaient avoir leur sépulture au cimetière de celle-ci, qui fut consacré en 1777.

Suivant leur règle, les frères pouvaient choisir eux-mêmes leur supérieur, qui était ensuite nommé par l'évêque d'Ypres.

Certains frères instruisaient les enfants de la région dans l'école du monastère, un établissement florissant qui accueillait généralement plus de deux cents élèves. Outre l'évangélisation et les leçons de catéchisme de l'évêché d'Ypres, on pouvait y suivre des cours de néerlandais et de français, de lecture et d'écriture, de savoir-vivre et d'arithmétique. Le cours de français faisait figure d'exception si l'on sait qu'il était inexistant dans les collèges de Jésuites de Bailleul, Cassel et Bergues. Les frères enseignaient aussi à leurs ouailles les premiers rudiments de latin. Tous les écoliers étaient tenus de servir la messe. Le programme des cours devait recevoir l'approbation de l'autorité diocésaine.

Les moines qui n'enseignaient pas s'occupaient de jardinage ou des travaux de couture nécessaires, cuisinaient ou aidaient à servir à table. Pendant les repas avaient lieu des lectures de vies de saints, d'écrits de pères de l'Église ou d'autres saints.

1819 van Alex Lacaes, een meubelmaker van Belle, de kloostergebouwen met het domein eromheen. Hij had de bedoeling om het domein en het klooster terug te geven aan de broeders Antonijnen, de vroegere eigenaars. Maar er bleek nog maar één bejaarde broeder in leven, die zich teruggetrokken had in Berten. Ruyszen heeft dan een beroep gedaan op de broeders van de christelijke scholen in Sint-Omaars (Saint-Omer). Die zijn op z'n uitnodiging ingegaan en in 1824 en 1825 telde hun school ruim honderd leerlingen. In 1826 trokken die broeders zich terug en op vraag van Nicolaas Ruyszen kwamen de eerste trappisten aan uit de oude abdij Du Gard uit Picquigny aan de Somme. Aan die werd dan ook opgedragen om voor het onderwijs van de kinderen te zorgen en les te geven in het Nederlands. Maar er moest ook Frans onderwezen worden. De schilder Nicolaas Ruyszen is de stichter van de abdij. Hij werd in de abdijkerk begraven.

Taal en de "Regels en constituties"

1 Woordgebruik

De woordenschat is traditioneel en niet erg gevarieerd. Heel wat woorden komen voor in het Nederlands-Frans woordenboek van Des Roches. De taal is doorspekt met bastaardwoorden of leenwoorden overgenomen uit het Frans:

BASTAARDWOORDEN, LEENWOORDEN
accident (bijkomende verdienste 29),
agreatie (toestemming), avanceren (voorschie-
ten), diocese (bisdom), exemple (voorbeeld),
profijt (hier gunstig gevolg), fonctie (bediening,
taak, dienst), crucifix (kruisbeeld), diocese
(bisdom), visite (hier: onderzoek), familie (hier:
kloostergemeenschap), manquieren aan (tekort-
komen aan), habit (pak, kostuum), immediaetelyck
(onmiddellijk), immeubel (onroerend goed),
approbatie (goedkeuring), capitel (hoofdstuk),
recommandeeren (aanbevelen); disponeren
van (beschikken over), distribueren (verdelen
12), lyberlijck (vrijelijk), penitentie (hier: boete,
versterving), vacheren (onbezet zijn),
approberen (goedkeuren), presenteren
240 (voorstellen), enz.

La Révolution française contraignit les Antonins à quitter leur monastère. Nicolas Ruyszen (Hazebrouck 1757 – Godewaarsvelde 1826), peintre de son état, acquit les bâtiments et leurs dépendances en les rachetant en 1819 à Alex Lacaes, fabricant de meubles à Bailleul. Nicolas Ruyszen aurait voulu restituer intégralement le bien à ses anciens propriétaires, les frères Antonins. Mais, constatant qu'il ne restait de la communauté qu'un seul membre encore en vie, de surcroît très âgé et qui s'était retiré à Berthen, il proposa les bâtiments et le domaine aux frères des écoles chrétiennes de Saint-Omer, qui acceptèrent. En 1824 et 1825, leur école allait compter plus de cent élèves. Cependant, en 1826, les frères cessèrent leur activité. À la demande de Nicolas Ruyszen arrivèrent alors les premiers Trappistes, venus de l'ancienne abbaye du Gard de Picquigny sur la Somme. Ce sont donc eux qui eurent désormais à assurer l'instruction des enfants et à donner cours en néerlandais. Mais ils devaient aussi enseigner le français.

En sa qualité de fondateur de l'abbaye, Nicolas Ruyszen a été inhumé dans l'église abbatiale.

Langue et « règles et constitutions »

1 Usage lexical

Le vocabulaire est traditionnel et pas très varié. Bon nombre de mots figurent dans le dictionnaire néerlandais-français de Des Roches. La langue est truffée de mots bâtards et de termes empruntés au français:

MOTS BÂTARDS, EMPRUNTS
accident (revenu complémentaire 29), agreatie,
avanceren (avancer une somme), diocese, exemple,
profijt (au sens de suite favorable), fonctie (service,
tâche), crucifix, visite (au sens d'investigation),
famille (au sens de communauté monastique),
manquieren aan (de Broeders die sullen manquie-
ren aen hunne plichten, les frères qui failliront à
leurs obligations), habit, immediaetelyck, immeubel
(bien immobilier), approbatie, capitel (chapitre d'un
livre), recommendeeren, disponeren van, distribueren
(12), lyberlijck (librement), penitentie, vacheren (être
vacant), approberen, presenteren, etc.

Regels Ende Constituties Van de B. e. Antonijns

Ingedelt op den Gatt berijch in vprochie van
Gods vrede Diocese van jpro. 1600 Jaere 16

Het Eynde van d'ynstellijnghe de welke wenschen
aen te winnen de b. e. Antonijns is de meerdere
ere gods. Vrijgen vorderijnghe in de Desijt, ende
besonderlyck de opvoedinge, ende onderwijffinghe der
Kinderz een yder is genoechsaem overlijgt van het
progh. van dezen vindinghe. Maer mitte sij is seer
moeijelijck ter vorsecke van de grote verlegentheij
die de Kinderz van hien gheue vorsecken ende hinnen
kleijne bequamenheij van onderwezen te vorden, tot
noech toe sijnder luttel personen in dese Diocese geuen
den de welke hien helken belatt van dit angst met
vergeridngheijde hier van is vortgelomen d'ongeregeltheij
die men siet onder de Kinderz ongenueicheij in de
kercken vuerbedijnghe ende santen in de misse, ongehou-
uenheij aen hinnen anders onbequamenheij van geleert te
woorden in de Schoolen ongebondenheij op de Straten,
onsidertheij in den Catechismus, quathijde in hinnen ge-
popen ende woorden onleefthijde in hinnen daeden met
een woort, een quard bequid van een Christelijck lere
het welke aen genortelt sijnde, geeft onzacke van vele
quade genueghtheden (soo den d'ijndijnghe doot blyken)
men g'quidlyck hem vechterluden in eenen meerdere
vinderdenn. Om te belotten soo veel het, moelijelijck is dese
blytten spoorigheden de welke maer al te gemen en

Gallicisme: jder zal hebben in “de moederlijke taele” de Regels van de familie (moedertaal; in het Frans: langue maternelle)

MIDDELNEDERLANDS

aenmerken, aenmerkende Jesus selve in hunnen persoon (bejegenen); aenvangh, overtuijgt van het profijt van desen aenvang (manier van aanpakken); avond, de Broeders sullen vasten op de avonden van onsen heere (voor-avond, vigilie); bequaem, de regels bequaem om de jonckheijd te leeren (geschikt); borger (burger); cijferkonst (cijferkunst, rekenkunde); eynde (einddoel); dickmael, soo dickmael als (dikwijls); num draegen (zich gedragen); de gratie seggen (het dankgebed seggen); quaetheyt in hun gepeysen (verdorvenheid in hun gedachten); raeckende (vz: wat betreft, aangaande); seegbaerheyd (zedigheid, ingetogenheid); pampier, eenige beeldekens van pampier (papier); deksel, met twee laekens en twee deksels (deken); dormter, een broeder sal kuijschen den dormter (slaapzaal); enckel (eenmalig); ende (en); jonckheyd (jeugd); kostumen, de broeders sullen bij testamente mogen disponeren over den grond van hun goed volgens de kostumen (erfrecht, gewoonterecht); lijnwaet, sij sullen mogen... lijnwaet draegen onder hunne tunique (linnen ondergoed); op de avonden van de heilige Maget (Maagd); naemen (uyt welck men de vergaederinge naemen sal familie) (noemen); naervolgen (het gone sij moeten naervolgen) (navolgen); oefenen (beoefenen); ongebondenheyd (tuchteloosheid, losbandigheid); ontbiten, na de misse sal men ontbiten (ontbijten); oorlof, sij sullen moeten hebben oorlof van de vader van de familie (verlof, toestemming); schouwen, schouwende sorvuiglijk (sic) de plaetsen...strijdende tegen die deugt (schuwen, vermijden); sij sullen rekinjge doen van hunne reijse (rekenschap geven van); soetelijk (zachtaardig, minzaam); selve, de selve (sonder dat iemand oyt iet van de selve kunnen pretenderen (die, juist die); spaespot, bidbanck met een cruijfcifx, spaespot met eenige beeldekens van pampier (wijwatervaetje); sij sullen dagelijcx suijsveren hunne kaemer (hier: schoonmaken); verbonden, sij sullen verbonden wesen te betaelen de

Gallicisme: *de moederlijke taele* (au lieu de « moedertaal »), soit l'exacte réplique du français « langue maternelle ».

MOYEN NÉERLANDAIS

aenmercken (considérer quelqu'un): *aenmerkende Jesus selve in hunnen persoon*, voyant en leur personne Jésus lui-même; *aenvangh* (au sens de *aanpak*); *overtuijgt van het profijt van desen aenvangh*, convaincu de l'avantage de cette façon d'aborder les choses; *avond* (veille ou vigile): *de Broeders sullen vasten op de avonden van onsen heere*, les frères jeûneront les veilles des jours du Seigneur; *bequaem* (bekwaam au sens de « approprié »): *regels bequaem om de jonckheijd te leeren*, règles convenant à l'instruction de la jeunesse; *borger* (pour *burger*, citoyen); *cijferkonst* (*cijferkunst*, « art des chiffres » pour *rekenkunde*, arithmétique); *eynde* (au sens de *but*); *dickmael* (pour *dikwijls*, souvent): *soo dickmael als*, aussi souvent que; *num draegen* (*zich gedragen*, se comporter); *de gratie* (pour *dankgebed*) *seggen*, dire une action de grâce; *quaetheyt in hun gepeysen* (*verdorvenheid in hun gedachten*, perversion en pensées); *raeckende* (*rakend*, pour *aangaande*, touchant à); *seegbaerheyd* (*zedigheid*, *ingetogenheid*, décence, réserve); *pampier* (papier): *eenige beeldekens van pampier*, quelques images de papier; *deksel* (*deken*, couverture): *met twee laekens en twee deksels*, avec deux draps de lit et deux couvertures; *dormter* (*slaapzaal*, dortoir); *enckel* (unique, ne se présentant qu'une fois); *ende* (en, et); *jonckheijd* (jeugd, jeunesse); *kostumen* (droit coutumier): *de broeders sullen bij testamente mogen disponeren over den grond van hun goed volgens de kostumen*, les frères pourront disposer de leurs terres suivant le droit (les droits de succession) en usage; *lijnwaet* (linnen ondergoed, linge de corps): *sij sullen mogen lijnwaet draegen onder hunne tunique*, ils pourront porter du linge de corps sous leur tunique; etc.

FLAMAND DE FLANDRE FRANÇAISE

Brijn (pour *bruin*, fr. *brun*): *van brijn kouleur*; *besonder* (pour *bijzonder*, particulier): *besondere regels raeckende de schickijng van het hujs*, règles particulières touchant à l'agencement de la maison; *buschboomhout* (*buksboomhout*, *buis*): *een Roosen hoeijken van buschboom hout*, un chapelet de buis; *gewoonlijk* (*gewoon*, habituel): *elck sal gaen naar*

somme van hondert gulden(hier: verplicht); de somme van hondert guldens voor het jaer tafel-cost (kost, voeding); sij sullen woorden overgedraegen aen sijne hoogweirdigheijd om permissie te hebben van hun uijt te senden (wegsturen); voorderen (hier: bevorderen, ten goede beïnvloeden); het morgen gebedt ge-eijndigt sijnde de Brs sullen hun vertrecken in hunne camers (zich terugtrekken in); men sal hun geven een weirlijck habit (profaan, gewoon).

FRANS-VLAAMS

brijn: van brijn kouleur (bruin), besonder, besondere regels raeckende de schickijnghe van het huijs (bijzonder), buschboomhout, een Roosen hoeijken van buschboom hout: (buchsboomhout), gewoonlijk, elck sal gaen naar sijn gewoonlijk werck: (gewoon), hun, sijn selven, hun selven (zich, zichzelf), logieren (logeren); om de pardoenen (voor); strooysak (matras met stro gevuld); vierig (vurig); vagen (vegen); beukel (gesp); manquieren, de Broeders die sullen manquieren aen hunne plichten (tekortkomen aan); overdraegen jndien sij blijven sonder beternisse sij sullen woorden overgedraegen aen sijne hoogweirdigheijd (aanbrengen); eerlijck, een eerlijcke maeltijd (fatsoenlijk, bevredigend); te acht en alf (om halfnegen); naeste vrienden (naaste familieleden); te weke, t' welcke sij sullen lesen ten minsten drij mael te weke (elke week).

2 Spelling

De spelling sluit maar heel gedeeltelijk aan bij die van het *Nederduytisch Fransch Woordenboek* van J. des Roches (1812).

Klinkers: De ae in gesloten en soms open lettergrepen, de tweeklanken *eij*, *uij*, *oij*, *ooij*, *oeijen* en *uij*, zoals Des Roches maar er komt ij i.p.v. ypsilon. De ij komt voor waar des Roches y spelt, b.v. *sijn*, ook in *Olijsel*, *rijfter* (eetzaal), *vijnden*, *erijmiten* (heremieten), *schrijfture* (schrijftuur), *drij* en gewoonlijk in de uitgang *ijnghe*: *schickijnghe*, *eerbiedijnghe* en in de tweeklanken.

De ei i.p.v. ee komt voor in *weirelijck*, *hoogweirdigheijd*, *aenveirden*, enz, voortgaande op de plaatselijke uitspraak
Medeklinkers: het voltooid deelwoord van *zwakke* gaat altijd uit op t: *gevaegt*,

sijn gewoonlijk werck, *chacun ira à son travail habituel*); *logieren* (logeren); *om* (pour voor): *om de pardoenen*, pour les indulgences; *strooysak* (*strozak*, *paillasse*); *vierig* (*vurig*, *enflammé*); *vagen* (*vegen*, *essuyer*, *balayer*); *beukel* (*gesp*, *boucle*); *overdraegen* (*overdragen* ou *aanbrengen*, *déferer* devant une autorité); *eerlijck* (au sens de *fatsoenlijk*, *convenable*): *een eerlijcke maeltijd*, un repas décent; *te acht en alf* (pour om acht en half au lieu de om halfnegen, à huit heures et demie); *naeste vrienden* (*naaste familieleden*, *proches parents*); *te weke* (*elke week*, *chaque semaine*): *t' welcke sij sullen lesen ten minsten drij mael te weke*, qu'ils liront au moins trois fois la semaine.

2 Orthographe

L'orthographe ne s'inspire que partiellement de celle du *Nederduytisch Fransch Woordenboek* de J. des Roches (1812).

Voyelles et diphtongues: *ae* en syllabe fermée et parfois en syllabe ouverte, les diphtongues *eij*, *uij*, *oij*, *ooij*, *oeij* et *uij* comme chez Des Roches, mais ij remplace le y de Des Roches, par exemple dans *sijn*, *Olijsel*, *rijfter* (réfectoire), *vijnden* (ennemis), *erijmiten* (ermites), *schrijfture* (schrijftuur, un écrit), *drij* (trois); habituellement aussi dans la désinence -ijnghe: *schickijnghe* (disposition), *eerbiedijnghe* (hommage) ainsi que dans les diphtongues.

La graphie *ei* remplace *ee* dans *weirelijck*, *hoogweirdigheijd*, *aenveirden*, etc. conformément à la prononciation locale.

Consonnes: le participe passé des verbes « faibles » a toujours la désinence -t: *gevaegt* (*geveegd*, *nettoyé*), *geteekent* (*getekend*, *signé*). Le k est toujours précédé d'un c à l'intérieur ou à la fin d'une syllabe: *welcke*, *saecken*, *gewoonlijcke*, *kercke*, *boeck*, *kock*, *samenspraecke*; le k redoublé est également remplacé par ck: *wecker*, *locke*, *trecken*. Certains mots commencent par c au lieu de k: *coopbrief*, *cap(p)elle*, *camer*; d'autres par qu au lieu de kw: *quaet*, *quartier*, *bequaem*.

Le s remplace presque toujours le z sans que la prononciation se modifie: *sullen*, *sig* (zich), *swart*, *roosen hoeijken*. Mais le d final s'écrit souvent dt: *doodt-strijd*, *doodt*, *hoedt*, *gebedt*, *avondt-mael*, *Godt*.

L'orthographe s'aligne régulièrement sur la prononciation: *volhert* (*volhardt*), *noodsackelijck*, *ontfanghen*, *beleeftheijd*, *lijnwaet*.

geteekent. De k wordt altijd voorafgegaan van een c binnen of op het eind een lettergreep: welcke, saecken, gewoonlijcke, kercke, boeck, kock, samenspraecke; ook in plaats van de dubbele k: wecker, klokke, trecken. Sommige Nederlandse woorden beginnen met c i.p.v. k: coopbrief, capelle of cappelle, camer, andere met q: quaet, quartier, bequaem (qu dus i.p.v. kw).

De s vervangt zo goed als altijd de z zonder de uitspraak te wijzigen: sullen, sig (zich), swart, roosen hoeyken. Maar de eind-d wordt vaak dt gespeld: dootd-strijdt, dootd, hoedt, gebedt, avondt mael, Godt.

De letters worden geregeld geschreven naar de uitspraak: volhert (volhardt), noodsackelijck, ontfanghen, beleeftheijdt, lijnwaet.

Enclitische vormen zijn zeldzaam: men “salse” wegsenden, men “salse” noyt alleene laeten, tot noch toe “sijnder” (zijn er), luttel personen... niemand en sal mogen brieven schrijven sonder ten minste de selve te offeren aen den oversten “diese” sal cachetteren, (die ze).

NAAMVALLEN

uijt'er naeme van het gemeente (uit der naeme: uit + datief). Het teken des H. Cruijs (genitief), de voedinge des lichaems (genitief). Drij mael te weke (te + datief).

ZINSBOUW, TAAL EN STIJL

het Zuid-Vlaamse voltooid deelwoord zonder het voorvoegsel ge- met werkwoorden die met een klinker of een h beginnen: hier maar een enkele keer: die hij sal hebben avanceert (voorgeschoten).

Zoals te verwachten past de Frans-Vlaamse auteur de inversie niet toe zoals normaal in het Frans-Vlaams. De leperse vertegenwoordiger van de toenmalige bisschop Mgr. Delvaux die hoogstwaarschijnlijk zelf geen Nederlands kende, heeft die fout niet verbeterd. Het is bovendien de vraag of het geschreven lepers in die tijd hierin niet met het Frans-Vlaams overeenkwam. Indien zij blijven sonder beternisse sij sullen worden overgedragen aen Sijne hoogweirdigheijdt. (i.p.v... sullen sij worden overgedragen).

De negatie met niet of geen is tweevoudig: en niet, en geen, maar en noyt:

Les contractions par enclitique sont rares: men « salse » (*zal ze*) *wegsenden* (on les enverra), *men «salse» noyt alleene laeten*, (on ne les laissera jamais seuls), *tot noch toe «sijnder» (zijn er) luttel personen* ... (jusqu'à présent, il n'y a que des personnes...), *niemand en sal mogen brieven schrijven sonder ten minste de selve te offeren aen den oversten « diese » (die ze) sal cachetteren* (nul ne sera autorisé à écrire des lettres sans au moins les soumettre au supérieur, qui y apposera son cachet)

Déclinaison

Uijt'er naeme (uit der naeme: uit + datif) van het gemeente (au nom de la communauté). *Het teken des H. Cruijs* (génitif) (au nom de la Sainte Croix), *de voedinge des lichaems* (génitif) (les nourritures corporelles). *Drij mael te weke* (te + datif) (trois fois par semaine).

Construction de la phrase, langue et style

Participe passé sud-flamand sans le préfixe ge- si le verbe commence par une voyelle ou un h: un seul cas ici: *die hij sal hebben avanceert* (qu'il aura avancé).

Sans surprise, comme il est de coutume en néerlandais de Flandre française, l'auteur n'applique pas l'inversion: *indien sij blijven sonder beternisse sij sullen* (pour *sullen sij*) *worden overgedragen aen sijne hoogweirdigheijdt* (s'ils persistent à ne pas s'amender, ils seront déferés devant son Excellence). Le représentant yprois de l'époque Mgr Delvaux, qui, plus que probablement, ne connaissait pas le néerlandais, n'a pas rectifié. Il n'est d'ailleurs pas exclu que l'yprois écrit de l'époque ait été semblable au flamand de Flandre française.

La négation comportant *niet, geen, noyt* (*nooit*) est redoublée: *en niet, en geen, en noyt: de vrouws-personen en sullen niet mogen in de cellen gaan* (les personnes de sexe féminin ne pourront entrer dans les cellules); *de beloften en sullen maer enckel wesen* (les vœux ne seront prononcés qu'une fois).

SYNTAXE

- Le complément d'objet direct, qui devrait en principe se placer dans le corps de la phrase, c'est-à-dire entre la partie conjuguée du verbe et son composant non conjugué tel que - entre autres dans le cas du futur - l'infinifit ou le groupe infinitif, se retrouve fréquemment

2
Esondere Regels raakkende
de Schikkinge van het huys, ende
het beleyd van de Broeders

Reglementen voor de Capelle

1^e
De Capelle sal toegewyent sijn aan Godt, onder den
tijtel van de heylige familie Jesus, Maria, en Joseph,
patronen van dese instellinge. Men sake altijd sijner
sonden ende versiert volgens de Rubryken de welke men
sal nauwkeurig onderhouden, gemackt het huys Gods
is het huys des gebeds, al dat in het selve blijen
volgens den geest van de heylige Kercke met Eerbiedinge
Seegebaerheid, ende Stylsryghentheyd, gevende alsoo Exempla
aen de kinderen, die moeten hebben eene groote achtynge
van deschylacten, ende van de functionen de welke aen
geschieden 28

Men sal de geboden doen in de Capelle met groote Eer-
biedigheyt ende Respeect op de Euren, ende in de ma-
nieren hier achter getekent.

Reglementen voor De Camers

1^e
De Camers van de 63.de Sullen altijd net onderhouden
worden ende gevact den Wensday ende Saturday naer
het morgen gebet, naer het welke eenen 63.de sal Kuis-
schen den dormitor ende andere plaatsen 28

Sij en Sullen niet anders hebben voor meubels, als een
tafel

b.v. de vrouwspersonen en sullen niet mogen in de cellen gaan; de beloften en sullen maer enckel wesen (eenmalig).

SYNTAXIS

- 1 Het lijdend voorwerp dat in de middengroep hoort te staan, staat vaak in de eindgroep. Eene broeder sal kuijschen de dormter. Hij sal lesen met luijder stemme de meditatie. Sij sullen mogen tot meerder gemack ende nettigheijd lijnwaet draegen (i.p.v.den dormter kuijschen; met luijder stemme de meditatie lesen. Sij sullen tot meerder gemack en nettigheijd lijnwaet mogen draegen).
- 2 Het gezegde hoort wel tot de eindgroep maar moet voor het werkwoordelijk deel komen en niet erna. Het bedde sal wesen een stroojsack (i.p.v. sal een stroojsack wesen). Tot het welke de twee deelen van de drij sullen wesen noodackelijck (i.p.v. noodackelijck sullen wesen).
- 3 Wel is het een regel in de Frans-Vlaamse spraakkunst dat de niet-werkwoordelijke rest bij werkwoorden van beweging achter het werkwoord staat en nooit ervoor zoals in het ABN: Sij nochtans mogen gaen in de gaste kamer. Elck sal gaen naer sijn gewoonlijck werck. (In het ABN: zij mogen anders toch in de gaste kamer gaan. Elk zal naar zijn gewoon werk gaan).
- 4 Opvallen is ook het stijve gebruik van “het welke” als betrekkelijk voornaamwoord. Een rosenhoeijken ’t welke sij sullen lesen ten minste drij mael te weke. Een eerlijck habit ... van de weirde van het gonne met het welke hij jngekomen is (van de waarde van dat waarmee hij ingetreden is).
- 5 De stijl wordt ook stroef door het veelvuldig on-Nederlands gebruik van onvoltooide deelwoorden: aenmerckende Jesus, (Jezus bejegende), voortsgaende van wel te doen, gedenckende het gonne Christus heeft geseijdt, bewaerende eene vrijheijd, schouwende de plaetsen, daeden, strijdende tegen dese deugt (vermijdende).
- 6 Er komen ook absolute constructies of bepalingen voor naar Latijns model die erg on-Nederlands zijn: Een quaed beginsel van christelijck leven, “het welke eens

- derrière ce dernier: *jder zal hebben in de moederlijcke taele de Regels van de familie* (chacun aura dans sa langue maternelle les Règles de la communauté); *eene broeder sal kuijschen de dormter* (un frère nettoiera le dortoir); *hij sal lesen met luijder stemme de meditatie* (il lira à haute voix la méditation); *sij sullen mogen tot meerder gemack ende nettigheijd lijnwaet draegen* (ils pourront, pour plus de confort et de propreté, porter du linge de corps) (au lieu de: ... *de regels van de familie hebben, den dormter kuijschen, de meditatie lesen, lijnwaet mogen draegen*).
- 2 L’attribut est lui aussi déplacé « à la française » derrière l’élément verbal: *het bedde sal wesen een stroojsack* (le lit sera une paillasse); *tot het welke de twee deelen van de drij sullen wesen noodackelijck* (pour lequel deux des trois éléments seront nécessaires) (au lieu de: *sal een stroojsack wesen, ... noodackelijck sullen wesen*).
 - 3 Le flaman de Flandre française, dans le cas des verbes de mouvement, place couramment le complément derrière le verbe alors que l’ABN le voudrait devant: *sij nochtans mogen gaen in de gaste kamer* (ils peuvent toutefois se rendre au parloir); *elck sal gaen naer sijn gewoonlijck werck* (chacun ira à son travail habituel) (en bon néerlandais: *zij mogen anders toch naar de gastenkamer gaan, elk zal naar zijn gewoon werk gaan*).
 - 4 Autre fait remarquable: l’emploi figé de « het welke » comme pronom relatif: *een roosen hoeijken ’t welke sij sullen lesen ten minste drij mael te weke* (un rosaire qu’ils diront au moins trois fois la semaine); *een eerlijck habit ... van de weirde van het gonne met het welke hij jngekomen is* (un habit convenable de la valeur de celui qu’il portait à son arrivée) (au lieu de: *dat sij ... sullen lesen; van de waarde van datgene waarmee hij ingetreden is*).
 - 5 Le style pêche aussi par l’usage peu néerlandais du participe présent: *aenmerckende Jesus* (Jezus bejegenende, s’adressant à Jésus), *voortsgaende van wel te doen* (continuant de bien faire), *gedenckende het gonne Christus heeft geseijdt* (méditant les paroles de Jésus), *bewaerende eene vrijheijd* (conservant une liberté), *schouwende de plaetsen / daeden* (contemplant les lieux / les faits), *strijdende tegen dese deugt* (vermijdende) (combattant ou évitant cette inclination).

gewortelt sijnde” geeft oorsaecke van veele quaede genegentheden. In het ABN: “dat als het een keer ingeworteld is, oorzaak is van veel slechte neigingen”. Verder ook: het lof gedaen sijnde; het morgen gebedt geseijdt sijnde, den stoel vacherende: constructies die we kunnen vervangen door bijzinnen met “als”: als het lof uit was; als het morgen gebed gezegd was; als de (bisschoppelijke) stoel “vacheert” (onbezet is).

De bloeiende rederijerskamers in diezelfde tijd gebruikten een veel verzorgder taal dan die we hier te lezen krijgen. Hopelijk was het onderwijs van het Nederlands dat ze verstrekten correcter.

■

6 On relève également des tournures, notamment avec des compléments circonstanciels, qui s'écartent du néerlandais et font penser à l'ablatif absolu latin: *een quaed beginsel van christelijck leven, « het welcke eens gewortelt sijnde » geeft oorsaecke van veele quaede genegentheden* (un fâcheux principe de vie chrétienne qui, une fois enraciné, est la cause de bien des penchans mauvais); l'ABN demanderait « *dat, als het een keer ingeworteld is, oorzaak is van veel slechte neigingen* ». Autres exemples: *het lof gedaen sijnde* (l'action de grâces ayant été dite), *het morgen gebedt geseijdt sijnde* (une fois que la prière du matin a été dite), *den stoel vacherende* (le siège - épiscopal - étant vacant): autant de constructions qui, en néerlandais, sont remplacées par des propositions subordonnées introduites par « *als* » (quand, après que): *als het lof uit was; als het morgengebed gezegd was; als de (bisschoppelijke) stoel « vacheert »*.

Les chambres de rhétorique, florissantes à l'époque, pratiquaient un langage bien plus châtié. On veut croire que leur enseignement du néerlandais aura été empreint de la même correction. ■

Bron:

Abbaye de Sainte-Marie-du-Mont, de l'ordre de Cîteaux réformé, au Mont des Cattes, A. Majesté et L. Bouchardeau, 1898. Vooral hoofdstuk IV, Les Antonins, pp. 26-30.

Zie ook: Leo Camerlynck, “De Antonijnen van de Katsberg, een verdwenen godsdienstige orde”, Zannekin jaarboek, 3, 1980/1981, pp. 135-140. Verder een anonieme gestencilde tekst over Nicolas Ruyssen.

De volledige tekst van het Lexicon kunt u lezen op de site van Ons Erfdeel vzw (www.onserfdeel.be) en op de blog van het jaarboek De Franse Nederlanden-Les Pays-Bas Français (dfnlpbfblog.onserfdeel.be). Kopers van het jaarboek kunnen gratis een uitprint van het volledige Lexicon aanvragen. Daarvoor dienen zij een schriftelijke aanvraag aan de redactie van het jaarboek (Murrisonstraat 260, B-8930 Rekkem) te richten.

Source:

Abbaye de Sainte-Marie-du-Mont, de l'ordre de Cîteaux réformé, au Mont des Cattes, A. Majesté et L. Bouchardeau, 1898. En particulier le chapitre IV, Les Antonins, pp. 26-30.

Voir aussi: Leo Camerlynck, « De Antonijnen van de Katsberg, een verdwenen godsdienstige orde » (Les Antonins du mont des Cats, un ordre religieux disparu), Zannekin jaarboek, 3, 1980/1981, pp. 135-140. Voir également un texte anonyme stencillé à propos de Nicolas Ruyssen. (Traduit du Néerlandais par Jean-Marie Jacquet)